

A beadvány szerint tehát az egész megyében senki sem akadt, aki vissza kívánta volna kapni a befizetett előfizetési díjat, vagyis I. Ferenc trónralépése után is ragaszkodtak a magyar újsághoz. Ez részben Szacsavay és lapjának népszerűségét bizonyítja, de arra is vall, hogy ilyen formában is kifejezésre kívánták juttatni szolidaritásukat az elmozdított újságíró és lapja iránt. Bizonyára megérezték a kormányzatnak azt a hátsó szándékát, – aminek ezekben az években több ízben is kifejezést adtak – hogy valójában azt szerették volna, ha érdeklődés hiányában a *Magyar Kurír* végleg megszűnne.⁵

Szatmár vármegye felirata méltán csatlakoztatható Abaúj vármegye azon – szintén 1793-ból származó – felterjesztéséhez, amelyben Batsányi Jánost, az első magyar nyelvű folyóirat szerkesztőjét vették védelmükbe a szintén koholt „cenzúravétség” vádjával szemben.⁶ De míg ez utóbbinak csak a *Magyar Museum* szerkesztője ellen megindult hajszát sikerült – legalábbis időlegesen – feltartóztatnia, de a folyóirat megszűnését nem tudta megakadályozni, addig Szatmár vármegye közbelépése hozzájárulhatott a *Magyar Kurír* folytatólagos megjelenítéséhez, igaz, hogy már nem Szacsavay Sándor, hanem Decsy Sámuel szerkesztésében.

KÓKAY GYÖRGY

Reformkori sajtóviták a magyar tanítási nyelvről. A 18. század végén kezdődő és a reformkor időszakában felerősödő nyelvmozgalom szerves részeként jelentkeztek a magyar nyelv iskolai tanításáért és az iskolai oktatás magyar nyelvűségéért vívott küzdelmek. A rendek a magyar tannyelv bevezetésének nagy jelentőséget tulajdonítottak, úgy vélték, ez hatékony eszköze lehet a nemzeti művelődés előmozdításának, a kultúra demokratizálódásának és nem utolsósorban a polgári eszmék széleskörű terjesztésének.

Nagyon lassan, lépésről lépésre haladt az iskolai magyar nyelvtanítás és a magyar tannyelv kérdésének törvényi szabályozása. Az 1791: 16. tc. kimondta, hogy a gimnáziumokban, az akadémiaikon és a pesti egyetemen magyar nyelvtanár áll rendelkezésére azoknak, akik magyar nyelvet akarnak tanulni. Egy évvel később kötelezővé tették a magyar nyelv tanulását (1792: 7. tc.), ezzel a magyar nyelv rendes tárgy lett az iskolákban. Az 1807. évi országgyűlés követeléseként fogalmazta meg, hogy a gimnáziumok felsőbb osztályaiban, és az akadémiaikon a magyar legyen az oktatás nyelve a latin helyett. Az uralkodó a követelést elutasította. Hasonló sorsra jutott az 1811-ben ugyanebben a tárgyban benyújtott felirat is.

Az 1825-ös első reformországgyűlésen a rendek nemzeti nevelést követeltek. Ennek elengedhetetlen feltétele a magyar tanítási nyelv bevezetése a közép- és felsőfokú iskolákban. Számos érv, javaslat hangzott el, hosszadalmas viták folytak, amelyek eredményeként megszületett a magyar nyelvi törvényjavaslat. Az uralkodó a javaslatot elutasította.

A reformkorban a magyar nyelvnek a latinnal szemben való uralomra juttatása egyik fő feltétele volt a nemzeti-polgári átalakulásnak, és szorosan összefüggött a függetlenségi törekvésekkel is. Ezért a magyar tanítási nyelv ügye szervesen beépült a liberális nemesi ellenzék politikai programjába. A nyelvújítási mozgalom törekvései, a húszas-harmincas években fejlődésnek induló nemzeti nyelvű tudományosság és szépirodalom, előkészítették a magyar nyelvet az új szerep betöltésére. A reformkorban minden országgyűlésen sikerült részeredményeket elérni a magyar

⁵ A *Magyar Hírmondó* megszűnésekor, 1803-ban a kancellária azt kívánta, hogy a lap kiadási jogát senkire se ruházzák át. Így már csak a *Magyar Kurír* marad meg, és azt remélték, hogy idővel talán ez is megszűnik. (OL Kanc 1802. 11. 167.) L. GORIUPP Aliz: *A kormányzat sajtópolitikája és a magyar hírlapok a XVIII. század fordulóján*. Bp. 1944. 14.

⁶ *A magyar sajtó története I. 1705–1848*. Szerk. KÓKAY György. Bp. 1979. 216–217.

nyelvhasználattal kapcsolatban. Az 1830. évi 8. tc. megtiltotta olyan közhivatalnokok alkalmazását, akik nem tudtak magyarul. A magyar nyelv ismerete nélkül nem lehetett többé ügyvédi vizsgát tenni. Az 1832–36. évi 3. tc. intézkedett a magyar nyelvű anyakönyvezésről. Az 1839–40. évi 6. tc. előírta a magyar nyelv használatát az országgyűlésnek és a törvényhatóságoknak a királyhoz intézett felirataiban, az egyházi és katonai hatóságok hivatalos irataiban. Az 1843–44. évi 2. tc. előírta, hogy az országgyűlés magyarul tanácskozzon, magyarul folyjon a bírászkodás. A 9. paragrafus pedig kimondta: „az ország határain belüli iskolákban a közoktatási nyelv a magyar legyen.”

A tanítási nyelv kérdésének vitája nemcsak az országgyűlésen, hanem a sajtó hasábjain is nagy intenzitással folyt. Már az 1820-as évek kezdetén számos cikk és tanulmány látott napvilágot újságjainkban és folyóiratainkban, amelyek a magyar nyelv kérdésével általában, és ezzel összefüggésben a magyar tannyelv bevezetésének szükségességével foglalkoztak.

Az egyik ilyen, vitaindító programcikknek is beillő tanulmány Mednyánszky Alajos írása, amely a *Tudományos Gyűjtemény* 1822-i évfolyamában jelent meg.¹ A későbbiek során a magyar közoktatásügy reformtervezetében is közreműködő művelődéspolitikus felhívást intéz kora értelmiségéhez és felszólítja őket, fejtsek ki véleményüket a folyóirat lapjain a magyar nyelv „kiterjesztéséről”.

„Örömmel láttam ugyan, hogy a Tudományos Gyűjtemény a Magyar nyelv dolgára hathatósan ügyel, és erről több velős derék értékezeseket botsátott közre, de egyet óhajtanék még ezeknek folytában, hogy tudniillik nem tsak abban akadna meg beszédünk, mely szükséges anyai nyelvünk művelése, (mert arról már régen minden okos és buzgó hazafi meggyőződött) hanem hogy többek adnák elő vélekedéseiket, hogyan és miképpen lehetne gyarapítani és közönségesebbé tenni a magyar nyelvet? ... A mint pedig tökéletesen meg vagyok győződve, hogy a Tudományos Gyűjtemény, ezen tudományos vélekedések s talán vetekedések elő adására is legalkalmasabb eszköz, úgy nem kételkedem, hogy a ... Redactio, minden hasonló értekezésnek helyet fog engedni, s nem külömben a más vélekedésűek szavát ... hasonlóképpen olvasói tudtára fogja botsátani.”²

Valóban így történt. Számos tanulmány jelent meg a *Tudományos Gyűjteményben* és természetesen a többi reformkori folyóiratban is, amelyek valamilyen módon az anyanyelv iskolai használatával és a magyar tannyelv kérdésével foglalkoztak. (A *Tudományos Gyűjteményben* megjelent összesen 98 nevelésüggyel foglalkozó tanulmány közül 12 a magyar nyelv iskolai használatának kérdéseit boncolgatja. Érdekes megemlíteni, hogy 16 tanulmány foglalkozik a nevelés általános elveinek kérdéseivel, 8 általános oktatáspolitikai, 11 pedig növelési problémákkal.)

Visszatérve Mednyánszky 1822-es cikkéhez, elmondhatjuk, hogy ő már ekkor kritikusan vizsgálja a korabeli magyar középiskolák tanulmányi viszonyait, ahol minden tárgyat, köztük a heti két órában oktatott magyar nyelvtant is latinul tanítják. Ugyanakkor külföldi – német, angol és francia – példákkal bizonyítja az anyanyelven folyó képzés hatékonyságát. Kiemeli, hogy ezekben az országokban az összes tárgyat nemzeti nyelven oktatják. Elismeréssel nyilatkozik a hazai református kollégiumokról, ahol már sok tárgyat magyarul oktatnak.

Mednyánszky szerint a hazai oktatásügy fejlődésének elsődrendű feltétele a magyar tanítási nyelv bevezetése az iskoláinkban. Az összes tantárgy magyarul történő oktatását szorgalmazza.

¹ MEDNYÁNSZKY Alajos: *Hazafiú gondolatok a magyar nyelv kiterjesztése dolgában.* = *Tudományos Gyűjtemény* 1822. I. 1–37.

² MEDNYÁNSZKY Alajos: *i.h.* 4.

„... kívánnám, hogy mindennemű akár alsóbb akár főbb iskolákba béhozzassék a Magyar Nyelv, de nem úgy mint most, egy különös Tanító által tanítva, hanem hogy a latin Grammaticán kívül, és a Syntaxis, Rhetorica s Poesis mellett. ... a többi tudományok, azaz a Vallásbéli oktatás, a Föld leírás, Természeti és Világi Történetek. Számvetés sat. minden kifogás nélkül Magyar nyelven adatnának elő, és a Tanítványok is azokat úgy tanulni és felmondani kényteleníttetnének.”³

Miként e korban a nemzeti nyelv ügyéért küzdők közül oly sokan, Mednyánszky is híve a klasszikus műveltségnek, annak megszerzését fontosnak tartja, de elsőrendű feladatként jelöli meg oktatáspolitikusaink számára azt, hogy iskoláinkban a magyar tannyelv kerüljön bevezetésre.

1825-ben Terhes Sámuel kassai református prédikátor a *Felső Magyar Országi Minervában* írt cikkében⁴ a magyar tudomány fejlődésének akadályait foglalkozik. Keményen ostromozza, több helyen talán torzítva, karikírozva, a nálunk szokásos latin nyelven folyó oktatást. Írása hű tükrö a húszas években fellendülő latin elleni hangulatnak. Szatirikus cikke jó bepillantást nyújt abba a szerepbe, melyet a latin – a falusi iskolától kezdve az akadémiáig – iskolarendszerünkben játszott és abba a tanítás-nevelési szellemben, amely azidőtájt már csak nálunk uralkodott Európában. Még a gimnázium egyes osztályai is a latin grammatika fejezeteiről nyerik nevüket „Poeták, Rhethorok, Syntaxisták, Grammatisták, Principisták, Parvisták” – jegyzi meg a szerző, aki azt is fájjalja, hogy az iskolák nem tanítanak hasznos ismereteket. Az ifjú tudatlanul kerül ki az iskolából. A magyarság a latin tannyelvet tartja a tudománybeli haladás legfőbb akadályának. Hasonlóan Mednyánszkyhoz, Terhes Sámuel is követeli a természettudományok, az egészségtan, a hit- és erkölcs-tan tanítását minden osztályban, és csakis magyar nyelven. Ezentúl megfordítva legyen, hirdeti Terhes Sámuel a filantropista szerzők gondolatait ismételve: a természettudományok legyenek a főtárgyak, a nyelveket pedig csak mellékesen tanítsák az iskolákban. Legyen a magyar a tanítás nyelve, követeli a szerző, és azt hangsúlyozza, hogy a görög és a latin csak a tudósok számára lényeges.

Miklós László sárospataki professzor, aki felsőbb tanulmányait Göttingenben végezte és húsz éven át, 1820 és 1840 között oktatott Patakon politikát és államtant, igen figyelemreméltó szerepet töltött be a kollégium életében. Bár elismerte a magyar tannyelv fontosságát mégis egész életén át küzdött a klasszikus nyelvek létjogosultságának ügyéért. Terhes Sámuelnek a klasszikus gimnázium ellen intézett támadását megalapozott érvekkel utasítja vissza a *Felső Magyar Országi Minerva* hasábjain.⁵ Elveit a német neohumanizmus eszmevilágából meríti. Tiltakozik az ellen, hogy a filológiai-történelmi tanulmányok és a természettudományok között mesterséges ellentétet támasszunk. Ezek kiegészítik egymást – vallja. Nem igaz, hogy a nyelvi ismeret csak keveseknek való. Helytelen lenne a „reális iskolák” megszervezése, mert ezek csak egyoldalú műveltséget nyújthatnak. A reáliskolák Miklós László szerint csak ipari és kereskedelmi pályákra előkészítő szakiskolák, de nem általános műveltséget adó intézmények. Ilyenek csakis a gimnáziumok lehetnek, amelyek tanulmányi rendjére és szellemére hazánkban is igen jótékonyan hatott a német neohumanista mozgalom. A gimnázium nem zárja ki a reáltudományokat. A szerző szerint azok is igen fontosak, de a klasszikus nyelvek emiatt nem kerülhetnek hátrányba. Ezt sok érv igazolja. Először is, az emlékezőtehetséget csakis a nyelvtanulás fejleszti kellőképpen. Másodsor: ez szoktatja a gyermeket legjobban rendszeres munkára. Harmadsor: aki ifjú korában a nyelvtanu-

³ MEDNYÁNSZKY Alajos: *i.h.* 27.

⁴ TERHES Sámuel: *Mi akadályoztatja többek közt tudománybeli tökéletesedését a Magyaroknak?* = *Felső Magyar Országi Minerva* 1825. XII. 495–501.

⁵ MIKLÓS László: *A tudomány és a Nyelvtanítás helyes összeköttetéséről a Felsőbb Tudományos Intézetekben.* = *Felső Magyar Országi Minerva* 1826. V. 681–690.

lást elmulasztja, később sohasem pótolhatja, míg egyéb ismereteket később is megszerezhet, annál is inkább, mert a nyelvek által kicsiszolt elme bármely területen gyorsan képes új ismeretek megszerzésére. Végül a klasszikus nyelvek ismerete nélkül nincs alapos tudományosság, csak dilettantizmus, vallja a szerző. A sárospataki professzor úgy mutatja be a gimnáziumot, mint a humanista történeti kultúra iskoláját és kifejti azt, hogy egy-egy tudomány mélyebb művelése föltételezi a tudomány addigi történeti fejlődésének alapos és forrásszerű ismeretét, ez pedig lehetetlen a klasszikus nyelvek ismerete nélkül. Miklós László Herder nyomán ismerte fel a történeti gondolat jelentőségét. Ugyancsak Herdertől veszi a gimnázium célmeghatározását is: „a szelíd tudományoknak (humaniora) mindazt fel kell ébreszteni, ápolgatni, erősíteni az ifjúban, ami az igazi emberiség bélyegét reányomja, ami az önérzetét, erkölcsiségét, képzsését és közönséges kiformaltatását, egyszóval humanitását előmozdítja.” Herdert idézi, amikor kiemeli, hogy „a klasszikusok tanulását úgy kell intézni, hogy azáltal az erkölcsi és esztétikai érzés, két faktora a humanitásnak, mindinkább kifejtessék.”⁶ Elítéli Terhes azon kívánalmát, hogy a klasszikusokat csak mellékesen tanítsák gimnáziumainkban. Lehetetlen ilyen sorsra kárhóztatni azt a tudományt, melyből az egész európai kultúra eredt, és amelynek tanulása mellett a nemzeti nyelv éppen úgy tökéletesedhetik, mint más művelt nemzeteknél. Legyen az oktatás nyelve magyar – hangsúlyozza a professzor –, emellett szépen virágozhatnak az iskolában a klasszikus irodalmi műveltség is. Esztelenség volna arra törekedni, hogy a gimnáziumok tantervében ne szerepeljenek a természettudományos ismeretek, de ezeknek itt csak az alapjai adhatók elő. Úgy kell tanítani a természettudományokat, hogy az ifjú érdeklődését felkeltsük a terület iránt, de a természettudományok alapos és rendszeres tanítására csak az akadémián kerüljön sor. A nyelvtanulás se merüljön ki száraz grammatizálásban, hanem elsősorban a klasszikus írók olvasása és magyarázata álljon a középpontban.

Kiss Sámuel, a *Tudományos Gyűjtemény* hasábjain 1827-ben közzétett értekezésében⁷ kifejti, hogy a magyarság leginkább a nevelés terén maradt hátra az európai nemzetek sorában. Hogy mi ennek az oka? Az, hogy „a latin nyelvnek olly igen rabjai vagyunk.” A szerző tehát kárhóztatja a latin nyelv iskolai egyeduralmát. Nézete szerint felesleges kint jelent a gyermekeknek a latin tannyelv. „Magyarul kellene az iskolákban tanítani” – követeli a szerző. Az a véleménye, hogy a latin nyelv tanítását a retorikai osztályban kellene kezdeni, tehát semmiképpen sem nyolc éves korban. „Így nem lenne az iskolai pálya olly gyűlöletes mechanizmussá, melly már sok ifjakra örök veszélyt hoza.”⁸ A szerző a Herder-féle középiskola híve, amelyben a latin nélküli alapépítmény fölé emelkedik humanisztikus tagozat. A latin nyelv tanításának célja a nagy klasszikus írók megismertetése. Az erkölcsi nevelés hiányosságait is a latin nyelv helytelen oktatására vezeti vissza Kiss Sámuel. Ifjaink durvák és nyersék és ezt magyarosnak tartják. Nincs bennük „finom esztétikai érzés s nemes indulat”, mivel a szívet képző munkákat – hiába tanulják sok sok éven át a latin nyelvet – nem olvassák, hirdeti a neohumanista elveket valló magyar pedagógus.

Szigethi Gyula Mihály, a székelyudvarhelyi református kollégium professzora a *Felső Magyar Országgi Minerva* című folyóiratban közzétett tanulmányában⁹ helyesen állapítja meg, hogy a latin oktatás sikertelenségének az a legfőbb oka, hogy az eredeti auktorok olvasása helyett csak a latin nyelvtan oktatására szorítkozik az iskolai oktatás. Elítéli azt a módszert, hogy a nyelvtani szabályokat szárazon kell memorizálniuk a tanulóknak. Természetesebb eljárásnak tartja, ha a szabályokat a fordítandó eredeti szövegeken szemléltetnék. A latinoktatás keretében tárgyalt szerzők

⁶ MIKLÓS László: *i. h.* 685.

⁷ KISS Sámuel: *Miben van még a Magyar hátra leginkább?* = *Tudományos Gyűjtemény* 1827. II. 3–15.

⁸ KISS Sámuel: *i. h.* 7.

⁹ SZIGETHI Gyula Mihály: *A Deák nyelv nem tudása okairól s tanulása hibáiról.* = *Felső Magyar Országgi Minerva* 1828. X. 1916–1919.

tanulmányozását a gyermekek korához és értelmi képességeihez kellene igazítani. A latin auktorokat nem szemelvények alapján kellene megismertetni a gyermekekkel, hanem a legkiemelkedőbb munkákat teljes egészében kellene olvastatni és elemezni a gimnáziumokban. A klasszikusok oktatásának célját tehát a neohumanizmus szellemében határozza meg a szerző, mikor azt mondja, hogy csak az egész mű megismerése vezet el a kívánt célhoz. A székelyudvarhelyi professzor azt is hangsúlyozza, hogy a gimnáziumokban a latin tanulmányok mellett igen fontos lenne természettudományi tárgyakat is tanítani. Ő is erőteljesen hangsúlyozza azt a kívánalmat, hogy az oktatás nyelve magyar legyen minden iskolafokozatban.

Antal Mihály a *Tudományos Gyűjtemény*ben megjelent „Gondolatok honni Magyar nyelvünk terjesztésének némely eszközeiről” című tanulmányában¹⁰ arról ír, hogy jobban terjedne, fejlődne a honi nyelv, ha az ifjúság legalább néhány tantárgyat magyarul tanulhatna. „... minden vitáson túl áll az, hogy honi nyelvünk terjedése tetemesen nyomósb s sükezebb lenne, ha az ifjúság hallana tsak bár néhány tanulmányokat is iskolai pályáján”.¹¹ Szomorúan állapítja meg, hogy gimnáziumainkban a magyar nyelv grammatikáját is latinul tanulják a magyar ifjak. Helyesli Mednyánszky Alajosnak azt a javaslatát, hogy a nemzeti nyelven való tanítás már az első osztályokban elkezdődne néhány tárgy esetében, majd a magyarul oktatott tárgyak száma szaporodna. De Antal Mihály ennél tovább lépne. Nézete szerint semmi sem indokolja azt, hogy az egyetemi szintű jogi és orvosi tanulmányok ne folyhassanak magyarul.

„Polgári létünk boldogsága kívánja törvényeinket minél közönségesebben tudni. Így van ez az orvosi tudományokkal is testi létünkre nézve... Nints tudomány, mellyet ártana élő nyelven tanítani, nemzeti nyelvünk pedig képes a műveltségnek tetemes elfogadására.”¹² – vallja határozottan a szerző.

1828-ban Czuczor Gergely – aki ebben az időben gyakorló gimnáziumi tanárként működött – a *Tudományos Gyűjtemény*ben megjelent „A Magyar Nyelv állapotja Gymnasiumainkban” című sokat idézett tanulmányában¹³ megismétli és összegezi a fentieket. Czuczor Gergely nem helyesli a latin nyelvnek az iskolákból való kiiktatását, de azzal sem ért egyet, hogy a nemzeti nyelvet csak mint egy mellékes tárgyat tanítsák, amint az akkoriban történt.

„Soha egy szándékban nem voltam, s nem is lehetek azokkal, kik a római nyelvet vagy kiírtani iskoláinkból vagy csak félszegűen tanítani javallják; ... de ugyan azokkal sem tarthatok, kik elegendőnek vélik, ha nemzeti nyelvünk csak futólag, minden nagyobb gond és sürgetés nélkül, mintegy függelék gyanánt terjesztetik olykor ifjaink elébe, nem különben valamely idegen plántánál, mellyet midőn írott képen szemlélnék sem virágja illatját sem gyümölcse ízét nem érezhetjük.”¹⁴

A szerző ismerteti a magyar nyelv iskolai oktatásának 1791 utáni helyzetét, valamint a II. Ratio hiányosságait. Nagyon elítéli, hogy csak heti két órában tanítja a gimnázium a magyar nyelvet. Az órákon az osztályok tanulói együtt tanulnak egy teremben, így a hatékonyság nem is

¹⁰ ANTAL Mihály: *Gondolatok honi magyar nyelvünk terjesztésének némely eszközeiről*. = *Tudományos Gyűjtemény* 1827. IX. 61–110.

¹¹ ANTAL Mihály: *i. h.* 81.

¹² ANTAL Mihály: *i. h.* 85.

¹³ CZUCZOR Gergely: *A Magyar Nyelv állapotja Gymnasiumainkban*. = *Tudományos Gyűjtemény* 1828. X. 72–83.

¹⁴ CZUCZOR Gergely: *i. h.* 73–74.

lehet magas. Milyen a magyar nyelv sorsa iskoláinkban? – teszi fel a kérdést. „Tanítatnak reá deákjaink, sőt mondhatom, kínoztatnak a száraz Grammatika tanulásával, de mind ennek maiglan igen csekély sikerét láthatuk.”¹⁵ A sikertelenség okai között emlegeti a jó nyelvtanok hiányát, valamint a tanításban tapasztalható rendszertelenséget. Amikor a Helytartó Tanács megbízásából Verseghy megírta magyar nyelvtanát, azt remélték a tanárok, hogy „oly könyvvel ajándékozza meg iskoláinkat, amellyel ifjaink a kiszabott célra bizonyosan eljuthatnak.”¹⁶ Csalódtak, s Czuczor minden tankönyvíró számára ad utasítást, amikor kritikájában megemlíti, hogy ez a könyv is példája annak, „hogyan lehet valamit jól tudni, de a módot annak előadásában, s a gyermekekhez tett alkalmaztatásban egészen elvétlenül.”¹⁷

Helyteleníti iskoláink azon eljárását, hogy a hazai és kortárs írók ismertetésére nem fordít kellő gondot. A száraz grammatizálás miatt „nyelvünk virága illatát sem gyümölcsét” nem érzi az ifjú. Czuczor nagyon elítéli, hogy a magyar irodalmat nem oktatják az iskolában. Ő is az elsők között van, akik követelik a kortárs magyar költők és írók tárgyalását a gimnáziumban. Károsnak tartja a korabeli iskolákban még általános szokást, hogy a tanulóknak latinul kell egymással beszélni. Czuczor utal Mednyánszky 1822-es tanulmányára, elfogadja javaslatait. A tanulókat magyarul kellene tanítani minden tantárgyra, magyarul kellene egymással társalogni, meg kellene ismerüniük a magyar irodalmat. Mindez hamarosan szép eredményt hozna, vallja a költő.

Horváth József Elek tanár¹⁸ kora iskolai nevelésének problémáiról ír a *Tudományos Gyűjtemény* 1829. évfolyamában. Erőteljesen elítéli a nemzeti iskolai latin tanítást, hiszen hat-hét évi tanulás után a tanulók latinul sem írni, sem beszélni nem tudnak. Ennek a szerző szerint elsősorban az az oka, hogy a latin nyelvtant is latinul oktatják. Horváth követeli, hogy a latin nyelvtant magyarul tanítsák a hazai iskolákban. Külföldi példákra hivatkozik, ahol anyanyelven tanítják a latint és ily módon eredményesebbnek tűnik az oktatás. Külföldön célszerűen tanítják a latint, mert ott nem a száraz grammatizálás az uralkodó módszer, hanem a klasszikus írók műveinek alapos megismerése a cél. A szerző a neohumanisták, főleg Herder nyomán azt kívánja, hogy azoknak, akik az alsóbb osztályok elvégzése után gyakorlati pályára lépnek, a latin helyett szükségesebb és hasznosabb ismereteket tanítsanak az iskolákban. Az alapfokú oktatást a szerző tehát latin nélkül képzelel el, és ezt követően az ötödik iskolai évtől kezdve tanulnának a gyermekek latint, de más módszerrel, mint eddig.

A nemzeti művelődésnek azonban legfontosabb eszköze a magyar nyelv alapos tudása. Éppen ezért van szükség magyar tannyelvre az iskolában, és jó magyar nyelvű tankönyvek kiadására minden tantárgyból.

Udvardy János,¹⁹ aki a *Felső Magyar Országi Minervában* fejti ki nézeteit 1829-ben, a magyar tannyelv ügyét is érintve. Hasonlóan kortársaihoz, mélységesen hisz a nevelés nagy hatalmában. Kora nevelésügyének hibái között elsőként azt szögezi le, hogy a gyermek az iskolában elsőként nem anyanyelvét és annak nyelvtanát tanulja meg tökéletesen, hanem egy holt nyelvet, a latinét. Elsősorban tehát az anyanyelvet kell megtanítani. Ezt úgy lehet legegyszerűbben megoldani, ha minden tantárgyat magyarul adnak elő a tanárok. A latin nyelv azonban olyan iskolázottságot ad a léleknek, hogy aki tud latinul, az magától is könnyen megtanul bármely nyelvet, ezért a latint sem szabad elhanyagolni az iskolai oktatás során. Hazánkban azonban a latint elvont módszerek-

¹⁵ CZUCZOR Gergely: *i.h.* 77.

¹⁶ CZUCZOR Gergely: *i.h.* 76.

¹⁷ CZUCZOR Gergely: *i.h.* 76.

¹⁸ HORVÁTH József Elek: *Az iskolai Nevelésről Magyarországon.* = *Tudományos Gyűjtemény* 1829. I. 75–100.

¹⁹ UDVARDY János: *Felkiáltás a Haza ügyében.* = *Felső Magyar Országi Minerva* 1829. II. 245–271.

kel tanítják, és nem a gyermek anyanyelvén, ezért az évekig tartó oktatás kevés eredményt hoz. Emellett nem kell mindenkinek latint tanulni. Ha figyelembe vennék minden gyermeknél azt, hogy milyen életfeladata lesz, és az iskolai évek során csak a jövődő hivatásához szükséges ismereteket tanulná, hatékonyabb lenne az oktatás.

Hasonló gondolatokat fogalmaz meg Edvi Illés Pál celdömölki evangélikus lelkész, a neves neohumanista is, aki azt vallja egyik tanulmányában,²⁰ hogy már az örökértékű klasszikusok kedvéért is érdemes tanulni a latin nyelvet. Hibáztatja azonban a latin tanítási nyelvet és főleg azt, ahogyan hazánkban a latin nyelvet tanítják. Neohumanista szellemben fogalmazza meg azt a kívánságát, hogy kezdőknek minél kevesebb nyelvtant tanítsanak. Helytelennek tartja azt az eljárást, hogy a gyermekekkel előbb betanulattják a szabályokat, amiket pedig példákban kellene levezetni. Nézete szerint holt nyelvet nem lehet, de nem is kell az elemi iskolákban tanítani. Sürgeti, hogy előbb anyanyelvre nyelvtanát tanulja a gyermek s csak azután a latin grammatikát. Edvi Illés Pál is, hasonlóan kortársaihoz, erőteljesen hangsúlyozza azt a kívánságát, hogy vezessék be a magyar tannyelvet iskoláinkban.

Széchy Ágoston Imre piarista lelkész, aki a bécsújhelyi katonai akadémián a magyar nyelv tanáraként működött, az anyanyelv tanítása szükségéről szól Pestalozzi szellemében, a *Tudományos Gyűjtemény* hasábjain.²¹ A sikeres oktatás feltételeit Pestalozzi nyomán a következőképpen állapítja meg Széchy Ágoston: az oktatás során igen lényeges az analízis és szintézis összekapcsolása, a fokozatosság. Mivel a fogalmak képzése és közlése szavak által megy végbe, a tanulónak érteni kell a tanítás nyelvét. A szerző szerint a 9–10 éves gyermekek még nem tudnak sokáig figyelni, anyanyelvükön is – szerinte – csak gépiesen, minden gondolkodás nélkül beszélnek. Ezért az iskolába kerülő gyermekeket mindenekelőtt a tanulásra kell képesíteni, azaz arra kell törekedni, hogy az anyanyelvet kellően értsék. A nyelvet úgy kell tanítani, hogy a gyermekek a beszéd által gondolkodni s gondolkozás által beszélni tanuljanak. Vagyis a szerző a Pestalozzi-féle beszéd- és értelemgyakorlatok meghonosítását kívánja hazai iskolákban. Ez azonban csak anyanyelven valósítható meg. A latin és görög nyelv erre nem alkalmas s tanításuk az anyanyelv ismerete nélkül csak idővesztés. A nyelvet tehát mint egy fejlődő, élő organizmust kell a gyermek elé állítani. A Pestalozzi-féle szemléltetés elvének a nyelvtanításban is érvényesülni kell. Az iskolában mindennek ellenkezője történik, a módszert a szerző „szellem-tikkasztónak” nevezi. Helyesen jegyzi meg, hogy kora iskoláiban tízszer kevesebbet kellene tanítani s mégis több ismeretet nyerne az ifjúság, ha az elemi iskolákban az anyanyelvet célszerűen tanítanák.

A reformkori folyóiratokban megjelent – a magyar tannyelv bevezetésének szükségességét taglaló – számos tanulmány közül a legjellemzőbbnek tekinthető írásokat mutattuk be. Megállapítható, hogy a reformellenzék országgyűlési küzdelmeinek támogatására, folyóirataink az egész időszakon át gyakran és szívesen adtak helyt a magyar tannyelv bevezetését követelő cikkeknek.

FEHÉR KATALIN

Egri adalék Kossuth Lajos turini könyvtára megvásárlásának történetéhez. Somkúti Gabriella a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* című folyóirat 1994. augusztusi számában (53–60.) cikket tett közzé „Kossuth Lajos könyvtára” címmel. A szerző ebben forráskutatásai alapján leírta, hogy a volt kormányzó értékes bibliotékája hogyan került a Magyar Nemzeti Múzeum, illetve az Országos Széchényi Könyvtár tulajdonába, a nagy hazafi halála előtti időszakban.

²⁰ EDVI Illés Pál: *Növendék fiúknak miért és hogyan kell tanulni latinul.* = *Tudományos Gyűjtemény* 1839. VI. 3–13.

²¹ SZÉCHY Ágoston Imre: *Az anya-nyelv tanítása szükségéről s módjáról.* = *Tudományos Gyűjtemény* 1839. VI. 49–82.